

Вікторія Герман

доцент кафедри української мови і літератури
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК»

У статті окреслюється можливість інтеграційного підходу до впровадження проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» у курс «Типологія помилок»; доводиться, що таке поєднання дозволить покращити якість підготовки й формування компетентностей майбутніх педагогів, а саме: здатність фіксувати відхилення від норм сучасної українського літературної мови та редагувати тексти й медіакультуру (критичне мислення, інфо-медійну й візуальну грамотність, соціальну толерантність, стійкість до впливів та ін.).

Ключові слова: візуальна грамотність, інфо-медійна грамотність, критичне мислення, медіакультура, медіаграмотність, помилка.

Постановка проблеми. Підготовка висококваліфікованих медіаграмотних учителів, які майстерно володіють уміннями ефективного пошуку інформації, її систематизації, запобігати ризикам у комунікації, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати та інтерпретувати події, протидіяти мові ворожнечі, ідентифікувати прояви пропаганди, ботів, тролів, фейки, маніпуляцію, втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам тощо – одне з найважливіх завдань реформування вищої педагогічної освіти.

Автор статті є учасником проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Основне завдання проєкту, а отже, й нашої діяльності, вбачаємо у створенні ефективної сталої моделі інтеграції навичок критичного сприйняття інформації в навчальний процес вищої і загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми формування медіакультури майбутнього педагога зумовлена потребою формування навичок критичного сприйняття інформації та усвідомлення цінності високоякісної інформації в контексті реалізації цих компетентностей у шкільній освіті. Формування інфо-медійної грамотності сучасного вчителя набуває особливої значущості на етапі впровадження Міністерством освіти і науки України навчальної дисципліни «медіаграмотність» у шкільний курс. Проблеми медіаосвіти, медіакультури й медіаграмотності перебувають в полі зору українських учених, таких як О. Волошенко, В. Даниленко, І. Задорожня, В. Іванов, Т. Іванова, Л. Калініченко, Т. Кузнецова, В. Лісостанський, В. Мележик, О. Тараненко та ін. [3; 4].

Постановка завдань дослідження. Автор статті поставив за мету інтегрувати деякі аспекти проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» у курс «Типологія помилок» (освітній рівень «бакалавр», спеціальність «Українська мова і література. Редактор освітніх видань»), зокрема розробити практичні заняття на такі теми: «Загальна типологія помилок. Мовні помилки»; «Редакторський аналіз помилок у тексті».

Виклад основного матеріалу. Навчальний курс «Типологія помилок» є частиною низки професійно орієнтованих дисциплін, що сприяють удосконаленню фахової роботи з підготовки майбутніх учителів. Він передбачає усвідомлення феномену помилки в різних галузях

наукового знання, осягнення конструктивної типології помилок, розуміння причин їх появи, адекватне оцінювання мовних фактів із погляду нормативності / ненормативності та функціональної доцільності. Професійна діяльність потребує, окрім теоретичних знань, специфічних умінь і навичок, пов'язаних із підвищенням рівня мовної культури будь-якого тексту. Пропонований курс має на меті допомогти майбутнім фахівцям філологічного профілю виробити такі вміння й навички.

Завдання навчальної дисципліни – формування культуромовної особистості студента через дослідження наукових поглядів на аномативи; з'ясування основних аспектів вивчення феномена помилки в різних галузях науки; усвідомлення вербальних і невербальних причин появи помилок; вироблення навичок самостійних спостережень над мовними фактами, їх аналіз, класифікація, виявлення помилок і редагування; вироблення умінь знаходити шляхи подолання аномативів у писемному й усному мовленні. Основна компетентність, яку надає опанування дисципліни, – здатність фіксувати відхилення від норм сучасної українського літературної мови та редагувати тексти.

Вважаємо, що визначені завдання є цілком придатними для інтеграції компетентностей проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», а саме:

- *критичне мислення*: вміння ставити запитання, обґрунтовувати власну думку, оцінювати та інтерпретувати події, проводити паралелі з сучасністю, аналізувати передумови та причини події;

- *інфомедійна грамотність*: вміння ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами й першоджерелами; вміння відрізнити факти від суджень; уміння систематизувати інформацію, висувати гіпотезу та оцінювати альтернативи;

- *соціальна толерантність*: уміння ідентифікувати та протидіяти мові ворожнечі, стереотипам і дискримінації; формувати навички етичного спілкування;

- *цифрова безпека*: розуміння цифрового сліду;

- *візуальна грамотність*: уміння аналізувати фото, символи, інфографіку;

- *стійкість до впливів*: уміння ідентифікувати прояви пропаганди, фейки й маніпуляцію, вплив медіа на емоції;

- *інноваційність*: уміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам тощо.

Формування в майбутніх учителів критичного мислення, інфомедійної грамотності, соціальної толерантності, цифрової безпеки й інших компетентностей забезпечуємо під час практичних занять із курсу «Типологія помилок».

Практичне заняття на тему «Загальна типологія помилок. Мовні помилки» проводимо за таким планом:

1. Погляди вчених на загальну типологію помилок.

2. Класифікація помилок: мовні, логічні, комунікативно-прагматичні, композиційні помилки; помилки редактора.

3. Мовні помилки.

3.1. Орфоепічні та акцентуаційні помилки.

3.2. Орфографічні та пунктуаційні помилки.

3.3. Помилки у слововживанні.

3.4. Помилки-інтерферени.

3.5. Помилки у зв'язку слів.

3.6. Стилистичні помилки.

Студенти під час підготовки до заняття виконують такі практичні завдання:

1. Ґрунтовно опрацюйте такі матеріали:

– Складні випадки слововживання.

– Складні випадки керування.

– Назви мешканців населених пунктів України (див. додатки до книги В. Герман, Н. Громоваї *Культура української мови*. Суми, 2014) [1].

– Правильні відповідники до слів інтерферентної будови.

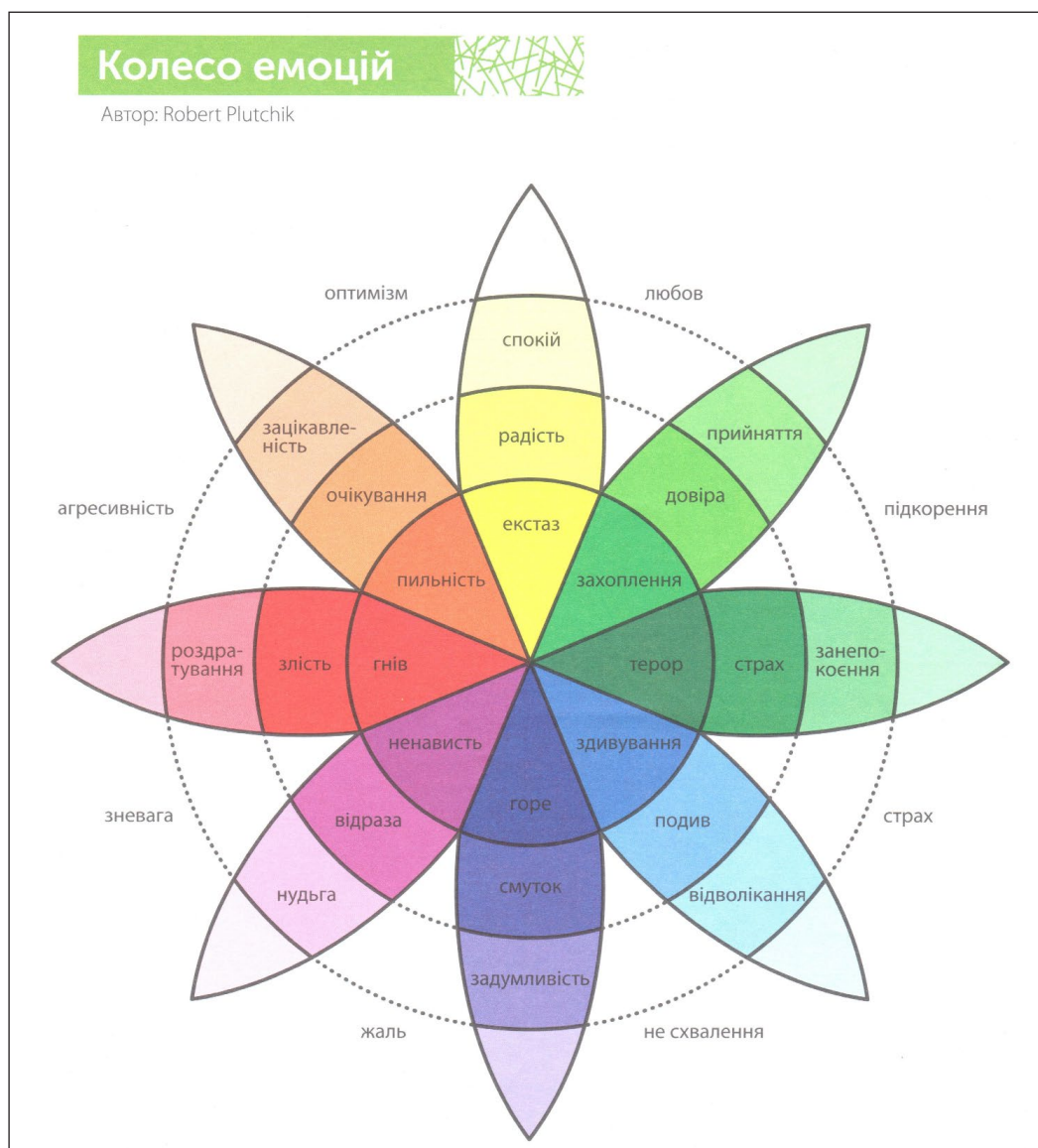
– Типові лексичні й граматичні помилки та їхні правильні відповідники (Див. додатки до книги Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова(культура мовлення публічних людей. Івано-Франківськ, 2013) [4].

2. Перегляньте освітні друковані або інтернет-видання, запропоновані у списку літератури в робочій навчальній програмі, підберіть і роздрукуйте 5 топ-новин у галузі освіти (фрагменти текстів обсягом 100-150 слів) із мовними помилками різних типів. Поміркуйте, які емоції викликають ці топ-новини (див. схему «Колесо емоцій»).

Запропонуйте відредаговані варіанти та подайте інформацію про джерело:

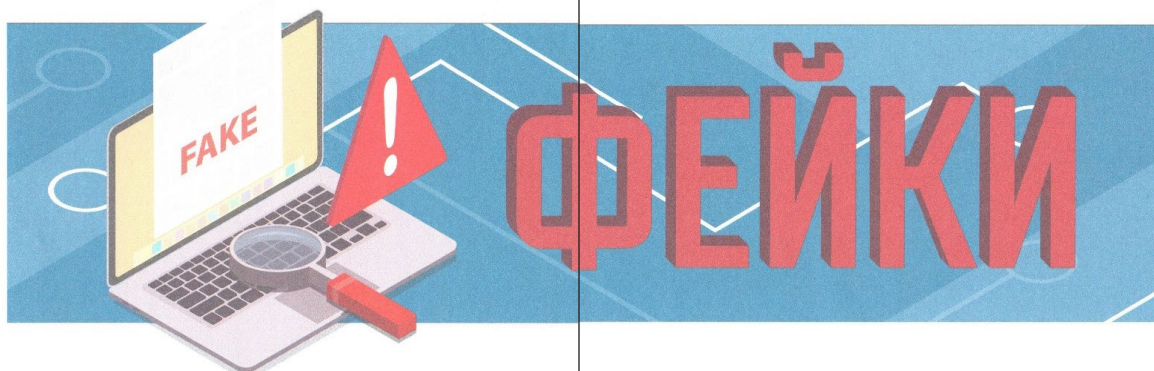
– для газети та журналу: точна назва видання; число, день, місяць, рік; бажано вказати й автора та назву статті;

– для книги та наукової статті: опис згідно з вимогами ВАК (прізвище та ініціали автора, назва книги, місто, назва видавництва, рік видання, сторінка; для статті в збірнику – автор, назва статті, назва збірника і його вихідні дані, сторінка).

3. Проведіть відеоопитування студентів на факультеті чи в студентському містечку на тему: «Що ви чули про реформи в освіті? Чи підтримуєте Ви їх?». Представте відеоінтерв'ю в мультимедійному форматі на занятті. Проаналізуйте мовні помилки, які Ви зафіксували під час інтерв'ювання.

Запишіть ваш *відеоблог* на цю ж тему, розмістіть його в соціальних мережах. Намагайтеся не припускати мовних помилок. Не створюйте *фейки* (Зверніть увагу на слайд «Фейки»). Представте відеоблог в мультимедійному форматі на занятті.

ОЗНАКИ

- шокуючий характер новини, потужна емоційність повідомлення;
- відсутність посилання на будь-яке джерело;
- узагальнене посилання/апелювання до авторитетів, вагомих джерел (*британські вчені, експерти ООН*);
- використання готових, аксіомічних, беззаперечних тверджень без надання аргументації (*«українці завжди не задоволені владою»*);
- конспірологічні версії (*«всесвітня змова», «ви ніде про це не прочитаете», «від нас приховують інформацію»*);
- заклики до очевидного (*абсолютно зрозуміло, очевидно*);
- «розмитість» трактувань, оцінок (*більшою мірою, по суті, як правило*).

ЗАГРОЗИ

- нав'язування матриці сприйняття події, моделі реакції на подію;
- формування стереотипу – «я знаю про подію все» (насправді – я знаю тільки те, що фрагментально почув від інших джерел);
- знецінення критичного мислення - «навіщо мені аналізувати факт – за мене це зроблять інші»;
- сприйняття споживачами інформації скандальних фактів, подій як елемента «розваги», а не фактора спонукання до критичного мислення;
- знецінення «експертів» як носіїв достовірних, ексклюзивних даних;
- руйнування у споживачів інформації сталих морально-етичних норм у зв'язку з різкими кардинальними змінами до вагомих подій / персон.

Практичне заняття на тему «Редакторський аналіз помилок у тексті» проводимо за таким планом:

1. Поняття редакторського аналізу помилок у текстах.
2. Структура редакторського аналізу помилок у текстах.
 1. Мовні помилки.
 - Орфографічні та пунктуаційні помилки.
 - Помилки у слововживанні.
 - Помилки-інтерференми.
 - Помилки у зв'язку слів.
 - Стилістичні помилки.
 2. Логічні помилки.
 - Порухення логічних зв'язків між елементами повідомлення.
 - Помилки в порушенні закону тотожності.
 - Помилки в порушенні закону несуперечності.
 - Помилки в порушенні закону достатньої підстави.
 3. Комунікативно-прагматичні помилки.
 - Помилки на етапі добору елементів майбутнього висловлювання (помилки етапу членування початкового задуму).
 - Помилки в означенні ключових моментів (аспектів) майбутнього повідомлення.
 - Вади в словесному вираженні задуму (лексична розгортка і граматичне конструювання).
 - Помилки на етапі побудови поверхневої структури висловлювання.
 3. Композиційні помилки (порушення рубрикації тексту): послідовності й пропорційності розташування складових частин, порушення норм оформлення сторінки, недотримання абзаців, нумерації, членування на частини, оформлення заголовків, підзаголовків, таблиць, покликань, літератури тощо.
 4. Копіювальні помилки (спотворення).
5. Редакторський висновок про мовну, логічну, комунікативну, композиційну культуру автора тексту.

го органу, .edu = навчальна установа, .org = організація;

- чітко визначаєте формат інформації (блог, відео, новини, соціальні мережі);
- використовуйте якомога більше джерел інформації.

Використайте *корисні посилання*:

- <http://www.blogsearchengine.org> – пошук інформації про людину в блогах
- https://drive.google.com/open?id=1RMxKPgySv_krybLmQOMbSSdD0D5IMcFqJ – пошук по фото
- <https://whois.net/>
- <https://www.ip-tracker.org/locator/ip-lookup.php>
- www.pravda.com.ua
- tochka.net
- 1plus1.ua
- vesti.com – визначення власника ресурсу
- <https://webmii.com>
- <https://www.facebook.com/friends/requests/>
- <https://www.social-searcher.com> – цифровий слід

2.5. Переглядаючи *телевізійні передачі* з участю вибраного вами політика, аналізуйте:

- хто власник каналу і чому саме на ньому виступає політик (пригадайте табл. «*Власники медіа*»);
- чи є політик справжнім експертом у питаннях освіти та інших проблемах, які він коментує;
- чи можна, як і де перевірити інформацію, джерела інформації, подію, матеріали тощо, про які говорить політик;
- чи апелюють його виступи до ваших емоцій і яких саме (перегляньте «*Колесо емоцій*»).

ЗАПИТАЙТЕ СЕБЕ, КОЛИ ДИВИТЕСЬ ТЕЛЕВІЗОР

ВЛАСНИК

- ? Хто є власником цього каналу ТБ?
- ? Чи просуває інтереси власника поширювана інформація?
- ? Чому це повідомлення саме на цьому каналі і саме зараз?
- ? Чи замовчують на цьому каналі те, про що говорять інші? Кому це вигідно?

ДЖЕРЕЛА

- ? Чи вказані джерела інформації та чи є можливість її перевірити?
- ? Де ще можна почути інформацію про подію, висвітлену на певному каналі ТБ (Інтернет джерела, інші канали)?

ЕМОЦІЇ

- ? Чи апелює телевізійне повідомлення до ваших емоцій?
- ? Для чого нам відкрито показують сильні емоції (сльози, крики, біль, відчай), а деколи ще й занадто детально/довго?
- ? Чому до відео додано музику, шуми та додаткові ефекти?
- ? З якою метою журналіст може тиснути на героїв, нав'язуючи свої судження глядачеві?

КАРТИНКА

- ? Чи відповідає зміст телевізійного сюжету зображенню, текст – картинці, твердження журналіста – тому, що показують? Якщо ні – чому?
- ? Чи ми впевнені, що кадри «з місця події» є саме такими і що час події і телевізійної картинки співпадають?
- ? Чи не спотворилась реальна картина події через монтаж?
- ? Хто озвучує думки та твердження героя – сам спікер чи журналіст? Чи є впевненість в тому, що слова героя не перекручені?

ОЧЕВИДЦІ

- ? Чи є впевненість, що вказані очевидці були присутніми на місці події?
- ? Чим діляться з нами очевидці – емоціями та оцінками чи повідомляють факти?

ЕКСПЕРТИ

- ? Чи є телевізійні експерти насправду фахівцями в тих питаннях, які оцінюють та коментують?
- ? Що ми знаємо про них, чи можемо знайти інформацію про цих експертів в інших, не телевізійних, джерелах?

299

ПРАКТИЧНІ МАРКЕРИ: ШІСТЬ ТИПІВ КОНТЕНТУ

ТИП КОНТЕНТУ	ІНФОРМУВАННЯ	СУДЖЕННЯ	РЕКЛАМА	СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА	PR	ПРОПАГАНДА
Чи використовується тут факт або судження?	Як правило факти. Судження, висловлені іншими спікерами, не є думкою автора	Автор (він/вона) висловлює своє судження. Думки можуть підтверджуватися фактами	Судження про те, що вам слід придбати (продукт або послугу)	Судження про те, як вам слід поводитися	Судження про дану компанію	Судження (зазвичай на політичну тему)
З якою метою?	Інформувати	Впливати (на те, в що ти віриш)	Впливати (на вибір при купівлі)	Впливати (на те, як ти поведишся, у власних інтересах або в інтересах суспільства)	Впливати (на те, що ти думаєш про компанію)	Впливати на зміну або ствердження судження (на ваші політичні погляди, політичний вибір, т.д.)
Які емоції, враження, наслідки це викликає?	Допитливість, інтерес, нові знання	Страх, гнів / гордість, стурбованість / заспокоєння	Бажання, радість, стурбованість	Альтруїзм, страх, стурбованість	Позитивні емоції щодо компанії	Гордість, почуття, що ти є частиною цього / злість, ненависть, страх, жах; бажання діяти
Як це працює (за допомогою, яких механізмів)?	Опис, відображення, порівняння	Аргумент, опис, порівняння, гра на емоціях	Апелювання до бажань, привабливий / вражаючий образ або музика	Апелювання до моральності, симпатії, почуття відповідальності, бажання до самовдосконалення. Може використовувати техніки комерційної реклами.	Гра на позитивних емоціях, асоціації	Образ, інсинуація, перебільшення, відволікання уваги, погляди авторитетних осіб, підтасування фактів, маніпулювання позначеннями та стереотипами, постійне повторювання
Яке його ставлення до предмету?	Нейтральне	Позитивне або негативне	Позитивне.	Позитивне (як в запобіганні, дії з метою вирішення проблеми) та/або негативне (щодо проблеми)	Позитивне	Різно позитивне або негативне
Цей тип контенту є формою:	Інформації	Впливу	Впливу	Впливу	Впливу	Впливу

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, інтеграційний підхід до впровадження проекту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», зокрема в курс «Типологія помилок», дозволить покращити якість підготовки й формування компетентностей майбутніх педагогів, а саме: критичне мислення, інфо-медійну й візуальну грамотність, соціальну толерантність, стійкість до впливів тощо.

Перспективу вбачаємо в окресленні інтеграційних можливостей проекту з іншими темами курсу «Типологія помилок».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Герман В., Громової Н. Культура української мови: навчальний посібник для студентів філологічних (гуманітарних) факультетів вищих навчальних закладів. Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. 376 с.
- Задорожня І. Т., Кузнецова Т. В. Медіаосвіта. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремінь. Київ: Юрінком Інтер, 2008.
- Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник/ ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; наук. ред. В. В. Різун. Київ: Центр вільної преси, 2012.
- Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.

The article outlines the possibility of an integration approach to the implementation of the IREX project «Study and distinguish: info-media literacy» in the course «Typology of mistakes», it is proved that this combination will improve the quality of training and formation of competencies of future teachers, namely: ability to fix deviations from the norms of the modern Ukrainian literary language and edit texts and media culture (critical thinking, info-media and visual literacy, social tolerance, resistance to impacts, etc.).

Keywords: *visual literacy, info-media literacy, critical thinking, media culture, media literacy, mistake.*